

Elever som strever med leseflyt

Fagmanus

Introduksjon

Noen elever har ikke tilegnet seg grunnleggende leseferdigheter i begynneropplæringen, og strever selv med å lese enkle ord. Andre mestrer en nøyaktig ordavkodning. De leser ord for ord, seint med lange pauser og uten betoning, og ofte beveger de leppene når de leser. Denne måten å lese på karakteriseres gjerne som «ordplukking». En del elever leser raskt og unøyaktig og gjetter på ord og endelser ut fra kontekst.

Å lese *for* seint eller *for* raskt vil ha konsekvenser for leseforståelsen. Dårlig leseflyt medfører ofte lite lesetrening og liten tilvekst i leseflyt. Resultatet kan bli lite glede knyttet til lesing, og svak leseutvikling. Elevene dette gjelder vil kunne komme til kort og ha mindre muligheter til å nå målene i læreplanen.

Når elever leser ulike tekster etter eget valg, kalles det ofte «stillelesing» eller «lesesiesta.» Da får de kjennskap til mange forskjellige temaer og teksttyper og mulighet til å delta i ulike lesepraksiser, noe som kan virke positivt på motivasjon og engasjement for lesing. Samtidig hevder forskere at ikke alle elever har samme nytte av denne lesetiden. De argumenterer med mangel på samhandling mellom lærer og elev og at det er vanskelig for læreren å følge med på om elever faktisk leser. Mange elever får lite feedback fra læreren knyttet til valg av tekster, formålet med lesingen og egne leseferdigheter.

Repetert lesing er en metode mange lærere kjenner igjen fra egen praksis. Metoden innebærer at elever leser samme tekst om igjen flere ganger. Elever som kan overvåke og evaluere sin egen lesing vil generelt ha effekt av denne formen for trening, selv om mange synes repetert lesing er kjedelig og lite motiverende. De kjenner igjen innholdet i teksten, og å lese den om igjen tilfører lite nytt. Elever som strever med leseflyt trenger imidlertid mer eksplisitt undervisning eller direkte instruksjon. Dersom de blir overlatt til seg selv, uten feedback, er det en fare for at de vil forsterke dårlige strategier eller arbeide mot feil mål.



Leseflyt beskrives ofte som ei bro mellom ordavkodning og leseforståelse. Vi kan **høre** om en elev har god leseflyt ved å lytte etter om han leser med intonasjon eller innlevelse.

Når elever strever med lesing griper vi ofte fatt i ordavkodningen og tenker at da følger leseforståelsen etter. Men noen elever avkoder nøyaktig, uten å forstå det de leser. De høres gjerne ut som en robot. Nøyaktig og automatisert ordavkodning er **nødvendig – men ikke tilstrekkelig** for å lese med forståelse. Det er altså **noe mer enn ordlesing** som spiller inn på leseforståelsen.

Det er viktig å følge med på utviklingen av elevers leseflyt for å kunne fange opp elever som er i risikozonen for dårlig leseutvikling. Men å vurdere elevers leseflyt handler ikke bare om å måle lesehastighet. Elever som har dårlig leseflyt har ofte svake ordlesingsferdigheter og/eller mangelfulle språklige ferdigheter som kommer til uttrykk som dårlig intonasjon.

Å lese med flyt krever nøyaktig og automatisert ordlesing og korrekt intonasjon. Sindre har god leseflyt. Han leser hvert ord nøyaktig, for eksempel Hansehytta, som jeg leste som Hansahytta, da jeg skimmet gjennom teksten på forhånd. Nøyaktig ordlesing er viktig for å unngå misforståelser.

Sindre har en automatisert ordlesing. Han bruker ikke kognitive ressurser til å lydere seg gjennom hvert enkelt ord. Han leser for eksempel ordet «nullføre» korrekt, selv om dette er et relativt lavfrekvent ord for en 3.klassing.

Sindre har korrekt intonasjon. Han grupperer ord i fraser, for eksempel tar han en liten pause etter «Pcen..» i setningen «Og spille på PCen en time når vi kommer hjem.» Han tar **ikke** pause der linja slutter, - «når vi kommer hjem» står på neste linje. Han har altså overblikk over hele setningen, og han legger merke til tegnsetningen. Dette er noe mer enn bare å lese ord korrekt. Gode lesere gjør dette automatisk, mens svake lesere **må lære** å dele opp tekst på denne måten.

Ordlesing

En elev som leser hurtig og korrekt kan kjenne igjen eller avkode ord nøyaktig og uten anstrengelse. Det kalles også automatisert ordlesing og innebærer at han ikke bruker kognitive ressurser til å lydere seg gjennom hvert enkelt ord. Eleven mestrer alle bokstav/lydforbindelser, han har kunnskap om ord og deler av ord, altså morfematiske kompetanse, og han har kunnskap om ordenes plassering i en setning, eller syntaktisk kompetanse. Samtidig som han leser uanstrengt, har han også fokus på utfordringer i teksten; han er **oppmerksom**. Det er som å kjøre bil; føreren tenker ikke på hva han gjør, men er oppmerksom på hindringer i veien.

En elev som leser unøyaktig gjetter ofte både ut fra første bokstav i ordet, på endelser og ut fra kontekst. Ofte har han dårlige ordlesingsstrategier og leser mange ord ved å lydere hver bokstavlyd. Leseflyten er ofte dårlig; han leser kanskje for fort eller for seint med mange feillesinger. Selv om enkelte ord leses gjentatte ganger, kan det høres på intonasjonen at han ikke har forstått det han leser. Mange kan heller ikke gjenfortelle innholdet i teksten fordi det meste av oppmerksomheten går med til selve ordavkodningen. En del elever med lesevansker har gitt opp å finne mening i det de leser. De leser for å bli ferdige med teksten.

Legg merke til elevens **bokstavkunnskap**. Er det enkelte bokstaver som eleven ikke kjenner igjen? Er det bokstaver som han forveksler med andre bokstaver?

Legg merke til hvilke **strategier** eleven bruker, og hvilke han mislykkes i å bruke, når han møter et ukjent ord. Forsøker han å lydere ordet? Gjetter han basert på kontekst, eller bruker han en kombinasjon av begge strategiene? Diskuter lesningen etterpå og arbeid videre med strategier for hvordan han kan lese de vanskelige ordene.

Å lytte til en elev som leser en ukjent tekst høyt kan gi lærere mye informasjon om elevens leseferdighet. Nå skal dere få høre Tore på 3. trinn som leser et avsnitt av en ukjent tekst. Lydopptaket er ikke gjort med tanke på ei økt med leseflyt i Språkløyper. Jeg holdt en penn under hvert ord i teksten, og flyttet den ikke til neste ord før han leste korrekt. Skulle jeg vurdert elevens leseflyt ville jeg heller ikke kommentert under lesingen, men latt eleven lese på egen hånd.

Da Tore leste overskriften leste han lydrett S K I L P A D A. Etter at vi hadde snakket om skj-lyd og hva ei skilpadde er, leste han ordet korrekt gjennom hele teksten.

Uttrykket *gå av stabelen* er tydeligvis ukjent for Tore. Han prøver seg på gjetting, men får ikke fortsette før han leser hele ordet. Jeg forklarte uttrykket for ham før han leste videre.

At /o/ i ordet *god*, endrer seg til /å/ i ordet *godt*, kan være utfordrende. Når Tore ikke får gå videre til neste ord, henter han frem denne kunnskapen, og setningen blir meningsfull.

Tore kjenner ikke igjen uttrykket *så vidt*. Men også dette blir meningsfylt når han bruker tid.

Ordet *startsignalet* er langt, fire stavelser. Han forsøker å gjette og leser det som *starten*. Deretter deler han det opp i stavelser og kommer fram til mening.

Han forsøker videre å gjette på *spring*.. når han ikke kjenner igjen ordet *sprang*.

Vi hører at Tore forveksler bokstavene **å** og **ø**, og forsøker å lese *av gårde* som *av gørde*. Han har ikke sikker kunnskap om alle bokstav/lyd-forbindelser, som er et læringsmål på 2. trinn i Kunnskapsløftet.

Vi kan tydelig høre at Tore søker mening når han forsøker å lese ordet *legger*. Han er ikke oppmerksom på dobbel konsonant og ordet **LEGER** gir ikke mening. Han prøver seg på *ligg..*, uten å komme i mål. Når han bruker tid, blir ordet korrekt og han forstår det han leser. Det samme gjelder ordet *høneblund*, som han leser som *hønne..* uten at det gir mening. Når han bruker tid blir det korrekt. Han er tydeligvis i ferd med å tilegne seg kunnskap om dobbel konsonant, men ferdigheten er ikke helt på plass.

Her ser vi lærer Irene som gir en leksjon i ordlesing. Hun tar utgangspunkt i de ordene Tore strevde med å lese. Vi har valgt å vise arbeid med dobbel konsonant i ordet «legger» og det sammensatte ordet «høneblund.»

Intonasjon

Intonasjon handler om tempo, trykklegging og tonehøyde som bidrar til uttrykksfull lesing. Noen tenker på intonasjon som musikken i talespråket og bruker derfor begrepet setningsmelodi. Den gir mening utover selve betydningen av ordet og signaliserer for eksempel spørsmål eller overraskelse.

Gode lesere organiserer teksten i meningsfulle fraser eller deler og leser med korrekt intonasjon.

Skilpadda / tittet så vidt ut / av skallet sitt. //

Svake lesere leser ofte ord for ord, monotont og uten uttrykk og korrekt frasering eller inndeling.

Korrekt intonasjon vil støtte leseforståelsen, fordi den hjelper eleven å fokusere på syntaks eller setningsoppbygging. Syntaks fungerer som bindeledd mellom intonasjon og forståelse. Oppsummert kan en si at samtidig som korrekt intonasjon *krever* forståelse på ord og setningsnivå, vil også forståelsen *støttes* av korrekt intonasjon. Forholdet mellom de to faktorene er med andre ord gjensidig eller resiprok.

Hva slags kjennetegn på korrekt intonasjon skal vi legge merke til når elever leser?

Legg merke til om eleven legger trykk på rett sted for eksempel: *Klar ferdig, gå!*

Legg merke til om tonefallet hever seg og synker på passende steder i teksten, for eksempel: *Haren sprang av gårde og var snart ute av syne.*

Legg merke til om eleven bruker et stemmeleie som passer med sinnsstemningen til karakterene, for eksempel spenning, tristhet eller frykt. (Husk replikkstreken, hva betyr den?)

Legg merke til om eleven tar pauser i samsvar med tegnsetting?

Legg merke til om eleven grupperer ord korrekt i fraser (tar pauser på rett sted), for eksempel *Han satte seg / med ryggen / mot et tre.*

Når vi markerer pausene i teksten er det enklere for eleven å lese med korrekt intonasjon. Eleven får et slags mentalt skjelett som gjør det enklere å holde en frase eller talesekvens i arbeidsminnet, mens han tolker hva den betyr.

Sett to streker der tegnsettingen viser pause, for eksempel ved punktum. Sett én strek som markerer en frase, altså der det er naturlig å ta pause, selv om det ikke er tegn som viser disse. For å finne «frasepausene» må du lese teksten sakte.

Dagen /da kappløpet /skulle gå av stabelen /kom. //
Haren /var i godt humør //Skilpadda /tittet så vidt /ut av skallet sitt.
Klar //ferdig //gå //lød startsignalet. //
Haren /sprang av gårde //og var snart /ute av syne //
Skilpadda /tuslet sakte /framover. //
-Den trege skilpadda /kommer nok ikke fram /før i morgen. //
Jeg legger meg ned /og tar en høneblund //tenkte haren. //
Han satte seg /med ryggen mot et tre //Og sovnet. //

Her ser vi lærer Irene som gir en leksjon i arbeid med intonasjon. Å arbeide med intonasjon forutsetter at eleven på forhånd har lært å lese ordene i teksten korrekt. Han må for eksempel ha sikker kobling mellom alle bokstaver og bokstavlyder, og vite hvordan ordene skal avkodes og hva de betyr. Det er også viktig å forklare metoden på forhånd slik at eleven vet at han tar en liten pause ved én strek og en litt lengre pause ved to streker. Eleven leser kun ett avsnitt, læreren leser de andre.

Tore har fått en kopi av hele teksten der pausene i andre avsnitt er markert. Han følger hele tiden lesingen med «lesefingeren»

- Lærer leser første avsnitt med normal hastighet.
- Lærer leser andre avsnitt sakte for eleven og vektlegger pausene.
- Lærer leser så teksten med normal hastighet.
- Eleven leser teksten sammen med lærer.
- Eleven leser teksten på egen hånd.
- Lærer leser siste avsnitt, slik at eleven får med seg hele innholdet.
- Til slutt snakker de litt om innholdet i teksten.

*Raisinski definerer leseflyt som evnen til å kunne **lese en tekst hurtig, korrekt og med intonasjon**. Leseflyt består av to ulike komponenter: automatisert ordgjenkjenning og en intonasjon som reflekterer tekstens innhold.*

Heller enn å høre alle i leseleksa hver dag, kan læreren fokusere på hva den enkelte elev strever med. Da kan de danne seg et bilde av områder som bør vektlegges i undervisningen for å styrke elevers leseferdigheter. Metoden kan også brukes i såkalte lesekurs og til å gjennomgå leseleksa i plenum.

Å vurdere enkeltelever på denne måten kan oppleves som ressurskrevende, men her vil en få tak i informasjon som kan brukes pedagogisk. Dette i motsetning til en kartleggingsprøve som måler lesehastighet, men som sier lite om elevers leseferdighet

Å lese med korrekt intonasjon betyr ikke at leseflyt kun kan knyttes til høytlesing. Ved stillelesing kreves det også god leseflyt for å forstå teksten. Gode lesere kan ofte høre seg selv lese, også når de leser stille. De leser «høyt» inne i sitt eget hode, med en form for indre stemme. Lese­flyt karakteriseres som broen mellom ord­gjen­kjenning og leseforståelse, og er derfor nødvendig også når vi leser for oss selv.

Forskning viser at ved å trene på intonasjon – vil både intonasjonen, ordlesingsferdighetene og leseforståelsen bli bedre.

Nå er det ikke lenger så lett å høre forskjell på Sindre som hadde god leseflyt og Tore som strevde med leseflyt. Begge leser automatisert og med intonasjon og begge er like fornøyde med å være filmstjerner.